

ՀԱՆԴԵՍ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ

ԽԱՂԱՄՈԼ

(Տես հտ. ԾԳ յ'էջ 511)

ՀԱՆԴԵՍ ԶՈՐՐՈՐԳ

Գարեգին, Ներսէս, Աշոտ, Միհրան,
Հրահատ

(Գարեգին և խաղակիցք արտաենրոյ վրայ
ինկած կը քնեն. կ'արբըննայ Ներսէս և կը
միայնախօսէ):

Ներսէս. — (Յոռցրնելով գԳարեգին)
Տեսէ՞ք... Բնչպէս ալ հանգիստ ու խոր կը
քնանայ... կարծես ամենին փոյթ ու հոգ
չունենար, կարծես երբեք ծանր կորուստներ
ըրած չըլլար... և սակայն իւր անծանօթ բա-
րեկամին երէկուան յանձնած փողերը մեծաւ
մասամբ լցուեցան Աշոտի և Տիրանի գրք-
պանները. հազիւ թէ քսիլը քանի մը հա-
րիւր մանէթ մնացած ըլլան... լսեր էինք
որ Զհուտ Պապայի պարտաւոր էր, և փող
չունենալով և չկրնալով գտնել որ հատու-
ցանէր պարտքը, սուս հիւանդ ձեւացեր ու
ստան մէջ փակուեր էր... Յարօն ամէն բան
մեզի իմացուցեր էր. իսկ երէկ Զհուտ Պա-
պան իր փողերն ընդունելէ վերջը՝ ուրախու-
թեամբ եկաւ աւետեց մեզի՝ թէ Գարեգին
նոր բախտի է հանգիպեր, հօրը բարեկամ
մէկը իրեն շատ փող է տուեր... եկանք ու
տեսանք որ Զհուտին ըսածն իրաւ է... ամ-
բողջ գիշերը խաղացինք, և մինչև այս իրի-
կուն ալ անշուշտ կը նստինք խաղանք. ար-
դէն իրիկուան դէմ Գարեգինի քսակին յա-
տակը պիտի նշմարուի... սովորական բանն

այս է... մինչև որ ուրիշ նոր բախտ մ'ալ
իրեն հանգիպի... և իրաւ որ բախտաւոր
ալ է...

ՏԵՍԻԼ ԵՐԿՐՈՐԳ

Առաջինքն և Յարօ ու Միհրանիկ,

Յարօ. — Դժուր միայն արթուն էք, պա-
րօն Ներսէս, միտները դեռ կը քնանան...
զրեթէ կէս օր է, արթընցընեմ... Պարօն
Գարեգին, պարօն Աշոտ... (աւենքն ալ վեր
կը քարճրանան ձապկըտելով կիսարթուն)...
ժամանակն առաջ գնացեր է. կէսօրը մօտ է...

Գարեգին. — փութալու ինչ գործ կայ,
Յարօ... երէկ ամբողջ գիշերը նստած էինք...

Յարօ. — Պարօն Գարեգին, երէկուան
բարեկամն եկած է իւր խոստման համե-
մատ...

Գարեգին. — Ներս հրամայուր, Յարօ...
լաւ մարդ է (Յարօ կ'ելլէ)...

Միհրանիկ. — Բարի լոյս, հայրիկ.
Ինչ ուլ արթընցեր ես... կէս օր է...

Գարեգին. — Միհրանիկ, դուն սր իւր
թէ շուտ ես արթընցեր՝ տեսներք ինչ ես
ըրեր...

Միհրանիկ. — Հայրիկ, գնացի եկե-
ղեցի մամկանս հետ. Տէր Յովհանն պապի-
կիս Հրանգին հոգւոյն համար պատարագ կ'ը-
սեր, Սմբատն իրեն յանձնէր էր պատա-
րագ ըսելու. մամիկս ու ես ալ ազօթեցինք
որ Աստուած պապիկիս հոգին լուսաւորէ. առն
որ դարձանք հոգեհայ ըրինք. Տէրտէրն հար-
ցուց թէ հայրք ինչու չեկաւ պատարագի...

Հայրիկ, ինչի՞ շուտ չեւար որ ժամ գայիր ու հոգեհաց ընէիր մէկտեղ. պապիկս քու հայրիկդ էր. իմ հայրիկս որ մեռնի ես քեզի պէս պիտի չընեմ. Ե

Գարեգին. — Ո՞վ է քու հայրիկդ, Միհրանիկ :

Միհրանիկ. — Դուն ես, բայց լաւ հայրիկ չես :

Գարեգին. — Ինչի՞, Միհրանիկ, լաւ հայրիկ չեմ...

Միհրանիկ. — Ինծի չես ուզեր. վաղը նոր առիթ է. ինծի նոր շորեր չես առներ... զարոցի տղերքն ինծի կ'ըսեն զուռ լաւ շորեր չունիս, տես մեր շորերը խորտա են. կ'ըսեն որ հայրդ քեզի չի սիրեր : Հայրդ խաւարիսաղ է... (շաշով կը պլլուի հօր առ քերտն) Հայրիկ, շիտակ որ ինծի չեմ սիրեր...

Գարեգին. — (Զգածաւ գգունով) Ինչպէս թէ չեմ սիրեր, Միհրանիկ... հիմա որ Յարօն գայ կը յանձնեմ որ այսօր քեզի նոր ու խորտա շորեր առնէ...

Միհրանիկ. — Ղոբ կ'ըսես. հայրիկ (ուրախութեամբ)...

Գարեգին. — Այո՛, զորդ կ'ըսեմ :

Միհրանիկ. — Հայրիկ, դու լաւ հայրիկ ես, մէկ պաշիր ինծի :

Գարեգին. — (Համբուրելով զորդին) Այո՛, գառնուկս, արի՛ քոյս կեցիր... Հիմա Յարօն որ գայ կը պատուիրեմ որ քեզի քաղաքը տանի ու քու հաւնած շորերդ առնէ քեզի :

Հրանտ. — Պարոն Գարեգին, այսօր քեֆդ Ինչպէս է, ես շուտ լաւ երազ տեսայ...

Գարեգին. — Կարծեմ իմ տեսածն լաւ պիտի չըլլայ... նստեր կը խաղայինք եւ ես միլիոններ կը շահէի... Ի՛հ, շատ լաւ տպաւորութիւն գործեց վրաս այդ երազը, կ'ուզեմ փորձել թէ իրաւ է, բախտս բաց է... պարոն Ներսէս կը խաղանք ինծի հետ առանձինն :

Ներսէս. — Պարոն Գարեգին, երազդ կը վախեմ, բայց փորձի համար միայն երկու պարտիս խաղանք...

Գարեգին. — Շատ լաւ, ինչպէս որ կ'ուզես (կը խաղան) :

Տիրան. — Պարոն Հրանտ, մենք ու մեր բախտ փորձենք (կը խաղան)...

Ալուս. — (Կը խմէ եւ կը գրադոյնի շաղկի կարդալով)... « Ազոյքի թանկեկե եղած գողութեան պատը՝ այսօր խստիւ շարունակուեցաւ. նամակի մը գիտը՝ խորհրդաւոր հոնգայը քակեց. Թանկեկե պաշտօնեաներէն Մուշեղ ու Սմբատ անձնաւորութիւնք ծանր պատասխանատուութեան ենթարկուեցան. ինչպէս կ'երի նոցա միարան հաւանութեամբ՝ եղած է գողութիւնը. այդ անձնաւորութիւնք իրենց անմեղութիւնը բողբոջին՝ բայց առանց ապացուցանել կարենալու. առ այժմ հրամայուեցաւ զիրենք խիստ զգուշութեան եւ հսկողութեան ենթարկել իրարմէ զատ զատ բանաի մէջ... առնենք ինչ խաղարկելու մարդիկ զրկուեցան »... Ո՛հ...

ՏԵՍԻԼ ԵՐՐՈՐԴ

Առաջին քնն. եւ Հրանտ (յանձնաթիւ)

Հրանտ. — Բարի լոյս, պարոն Գարեգին, բարի լոյս, բարեկամք...

Խաղարկիցք. — (Առանց տեղեկանէ շարժելու) Աստուծոյ բարին, պարոն :

Միհրանիկ. — Հայրիկ, ա՛հ Յարօն եկաւ, ըսէ՛ երթանք շորերս առնենք...

Գարեգին. — Որդիս, մէկ քիչ համբերէ. այս երկրորդ պարտիսն ալ տանիմ անկէջ վերջը... (կը խաղայ) :

Հրանտ. — (Իրաւունք. — Խաղած...) այո՛, ընեմ՝ նաեւ այդ վերջին փորձն... ոչ թէ բախտի վրայ յոյսս դրեր իմ յաղթելու՝ անարգ շահու համար, այլ միայն Աստուծոյ վրայ՝ որդիս շահելու համար, ցուցնելու իրեն խաղին շարքը իւր ամենայն աղեղու թեամբ, կամ զհայր մը կողպուելու իր որդին կամ զորդի մը իւր հօրմէն) :

Գարեգին. — Բախտս բաց է, տեսած երազ կը կատարուի. շարունակե՛նք, պարոն Ներսէս, երբորդ պարտիս մ'ալ խաղալու...

Ներսէս. — Չէ, պարոն Գարեգին, շնորհակալ եմ. երկու անգամ կորսնցուցի, հանգիստ տամ բախտիս, կամ պարոն Ալուսի հետ փորձեմ՝ զուգէ փոփոխութիւն :

Հրանտ. — Պարոն Գարեգին, կ'ուզե՛ք ինծի հետ բախտի կուր ընել...

Գարեգին. — Ինչի՞նչ է, բարեկամ, շատ սիրով, հրամեցէք, հրամեցէք...

Հրանդ. — (Ծածուկ. — Սհա սոսկալի վայրկեանը) փորձեմ թէ մոռցեր եմ...

Գարեգին. — Առաջ կը փորձենք, բարեկամ, տասը մանէթով...

Հրանդ. — Տասը մանէթն ի՞նչ է, կ'արժէ որ քարտի ձեռք դպցնեմ... չէ, պարոն Գարեգին, ես լսեմ եմ որ խաղը շատ օգտակար բան է, մէկ պարտիայով մարդս հազարներ կը շահի... Ինչ յիմարտիւնն էր մինչև հիմա իմ բրածն՝ որ առուստրի ետե ինկնալով՝ հազար ու մէկ քրտինք թափելով հազիս այսքան ժամանակ քիչ մը փող շահած ըլլամ... ես ալ հիմա կը փափաքեմ առանց նեղութեան վատարկիլ ե մէկ անգամ մէկ թաղարկիլ... ահա հազար մանէթ ունիմ՝ հազար ալ շահիմ՝ կ'ըլլայ երկու հազար... Կը խաղան թէ չէ, գնենք...

Գարեգին. — Կը խաղամ, բարեկամ, ինչո՞ւ չէ... (Ժածուկ. — Այս ախմախն ալ ոտս իմանին եղբայրն է... բախտ՝ քովս զրկեր է... ամբողջ ունեցածս ալ հազիւ 1000 մանէթ ըլլայ. դնեմ...) Ահաասիկ. ամբողջ է...

Հրանդ. — Ամբողջ է... սկսինք (կը խաղան):

Միհրանիկ. — Հայրիկ, նոր շրերուս համար...

Գարեգին. — (սրտնեղութեամբ) Սուս կեցիր, ազայ, հիմա ժամանակը չէ...

Տիրան. — Է՛հ, պարոն Հրանդ, ոչ ես, ոչ դուն... տարինք ու տարուեցանք հաւասարապէս, բան չշահեցանք. բախտը նիս փորձելը ալ աւելորդ է. գնանք մէկ քիչ Գարեգինին ու նոր բարեկամին խաղը գիտենք... Այդ մարդուն անունը ի՞նչ է, գիտե՞ս...

Հրանդ. — Չեմ գիտեր... Գնանք...

Գարեգին. — (սրտնեղութեամբ) Կրճղը տանի. սատանան կարծես բախտի մէջ թքեց...

Հրանդ. — Բարեկամ, տուր. կորուսիր... Խաղալը իրաւ լաւ բան է եղբր. ե՛վ չի սիրեր հազար մանէթ վայրկեանի մը մէջ վատարկիլ...

Գարեգին. — Է՛հ, ես միշտ ըսեր եմ առաջին աշխատանքը աշակերտինն է, վարպետինը վերջը կու գայ... ես ապահով եմ երազիս վրայ... զարձեայ խաղանք...

Հրանդ. — Դնենք, պարոն Գարեգին, հազար մանէթ ալ...

Գարեգին. — Բարեկամ, մօտս պատրաստ փող չունիմ, խնդրեմ ինձ փոխ առէք, կը խաղամ ու կը հասուցանեմ վերջէն որ վատարկիմ...

Հրանդ. — Չէ՛, պարոն Գարեգին, ես բնաւ չեմ կրնար մարդու փոխ առլ... երկուսդ զերբ եմ... եթէ չունիս՝ չեմ խաղար (կ'ուզէ ելլել):

Գարեգին. — (բարկացած) Ի՞նչ... մէկ խաղով հազար մանէթս որ դիպուածով ձեռքդ անցաւ՝ ելլես այդպէս երթան չէ... պէտք է խաղա... Եթէ փոխ չես տար՝ ահա երկու հազար մանէթի արժէքնոց մատանինք ունիմ... մէկը հօսք Հրանդին հարսանեկան մատանին է, միւսն ալ իմ հանգուցեայ հարսիս Անուշիկին... փողի տեղ կ'ընդունիմ...

Հրանդ. (Չնկնելով մատանիքը) կ'ընդունիմ, միշտ այն ճայմանով որ վատարկածս ետ չեմ տար, փոխ չեմ տար...

Գարեգին. — Լաւ, ես ալ չեմ խնդրեր... կամ կործանել կամ կործանուիլ... սատանայ, ուխտ ցրեր եմ... է (Հրանդ ու Գարեգին տագնապով շտապ կը խաղան. Գարեգին կը կորսնցնէ, և յափըշտակելով մատանիները՝ կը գոչէ) ... Չէ, չեմ տար... անիծած բախտ... հարսանեկան մատանինքս ես, իրուունք չէ փողի տեղ...

Հրանդ. — Գարեգին, խօսքիդ վրայ կեցիր. ինչո՞ւ խաղացիր. գուն որ յաղթէիր փողս պիտի չառնէիր...

Գարեգին. — (Բարկութեամբ) Ի՞նչ փողեր, ետ տուր փողերս... այ ջեղատի խաբեայ, խաղալը մոռցեր եմ կ'ըսէիր... գիտողութեցիր երկու խաղով... ես տուր...

Հրանդ. — Ի՞նչպէս թէ ես տամ... քուկ չեմ որ կ'ուզես, անիրաւ, իմն եմ, խաղով եմ վատարկեր... բարեկամներն ահա վկայ են...

Գարեգին. — (Գոռայով և սպասնայով)
Չէ, ես սուր, սուր, թէ չէ...

Ներսէս. — (Զսպելով զԳարեգին) Պա-
րոն Գարեգին, իրաւունք չունիս ետ պահան-
ջելու փողերը. մատանիններն ալ առնելու ի-
րաւունք չունիս. մարդը արգարութեամբ խա-
զի արդար օրէնքով վասակեր է:

Ալշոտ. — Միթէ առա իմանէն 5000
մանէթը որ մէկ խաղով վասարկեցար զոն
եա առիւր, պարոն Գարեգին, երբ նա կը
պահանջէր...

Գարեգին. — (Խեղճ իրմէն դոռաւ ելած)
Ինչ կ'ըսէք դուք... այս մարդը զիս կո-
ղակուեց, ոչընչացուց, մոխրի վրայ նստե-
ցուց... միայն այս առաւն մնաց, ուրիշ բան
չունիմ...

Տիրան. — Ես քու տեղի ըլլամ, պարոն
Գարեգին, առնը խաղի զբաւ կը զնեմ, մա-
տանինները կու տամ, և տան վրայ խաղա-
լով՝ մատանիններն ալ փողերն ալ պատուա-
ւոր կերպով ես կ'առնեմ... կ'ուզես զիս
փոխանորդ ըրէ քու տեղը խաղալու...

Գարեգին. — (Կըքոտ և շի բարկու-
րեամբ) Չէ, ես պիտի խաղամ... ա՛ռ (կը
նետէ զայրացմամբ մատանիներն Հրանդի
տաքէ) տանն վրայ կը խաղամ. այո՛...
կամ կործանել կամ բոլորովին կործանուիլ...
Ահա տանն դարձայն... 3000 մանէթ
կ'արժէ... զի՛ր նոյնափ

Հրանդ. — Ահաւասիկ... (կը խաղան
տաքնապալից):

Գարեգին. — (Բանցի հարուածներ սե-
ղանին գարնելով և մազերը խռոտացրնելով)
Անիծած բախտ...

Ալշոտ. — Պարոն Գարեգին, հանպարտ
խալած... տաղնապելը լաւ բան չէ, տղու
չործ է...

Հրանդ. — (Վերցրնելով դարպասն և փո-
զերը) Խաղեկամ, բախտի թուղթն իմն է.
ա՛ռ. կորսերնցուցիր. ա՛լ լաւն չունիս, չեմ խա-
ղար... (կ'ուզէ վեր ելլել):

Գարեգին. — (Հրանդի գգնատէն կա-
տաղարար բռնելով՝ շի բողոք) Գո՛ղ, ա-
ւաղակ, արիւն ծածոգ... ես առաւ ստան
դարաւան, ետ սուր մատանիներս, ես առաւ
փողերս... կը սպաննեմ...

Խաղակիցք. — (Մանձնելով զԳարեգին)
Հանդարտ, պարոն, հանդարտ... դարձեալ
խաղա՛ բարեբեկամին հետ... կը շահիս...

Հրանդ. — Չէ, ա՛լ չեմ խաղար...
բան չմնաց, ինչ բանի վրայ խաղայ...

Գարեգին. — Անիծմ, խաղանք...

Հրանդ. — Ինչ բանի վրայ...

Գարեգին. — (Բարձրացրնելով Մի-
հրանիկը սեղանին վրայ) Ահա... որդւոյս
վրայ...

Հրանդ. — (Վեր կը բռնի բարկութեամբ)
Անորէն, վայրի՛ գաղան, վազի՛ սիրտ...
որով կը ալ խաղի կը զնեա, արիւնդ ալ խա-
ղի կը զնեա... լաւ է մեռնելը, չքա-
նայիր...

Գարեգին. — Աւագակ, զոն մեռիր...
(կը պարպէ վեցհարուածներ, որ իրը կը
վրիպի և ձեռքէն կ'առնեն խաղակիցք):

Հրանդ. — Անորէն... հայրդ կը սպան-
նէիր... ես եմ Հրանդ քու հայրդ... (մէկ-
դի կը ձգէ կեղծեալ մասերը):

(Գարեգին և ներկայ եղողք ետ կ'իյն-
ան զարհուրանօք ո՛ր և այ կանչելով. Գա-
րեգին ձելով՝ կ'իյնայ կը մարի մի և
նոյն վայրկեանին՝ միևնույն Հրանդ խօսքը կը
շարունակէ՝ տագնապաւ ներս կը դիմեն
Սմբատ և ընկերակիցքն):

ՏԵՍԻՆ ԶՈՐՐՈՐԻ

Առաջինքն և Սմբատ, Սեպուհ, Եր-
կորդ Ռատիկանապետ և Երկու
Զինուորք և Զինուոր Պապաւ

Հրանդ. — Այո՛, անգլամ, անտակ
որդի, ես քու հայրդ Հրանդն եմ, որ մե-
ռած կը համարէիր...

Սմբատ. — (Ներս վազելով՝ հօրը գիր-
կը) Ահա հայր իմ (կը մարի):

Յարս. — (Իրաժու. — Փախչիմ, մա-
մանակն է)։... (կ'ուզէ փախչիլ, նայնպէս
նաւ խաղակիցքն):

Հրանդ. — Բանցի՛ր, զինուորք. մի թո-
ղուք որ փախչին այլ անպիտաններն...

Զինուորք. — (Գոռաւ կը բանեն, պրով
սպասնալով) Ընչ... . . .

Գարեգին. — (Կիսարբուն) Ո՛հ, ճւր
եմ... ո՞վ էք պիտի... ո՛հ, հայրա...
վայ ինծի... Բարո, դուն...

Սմբատ. — Ո՛հ, հայր իմ, սիրտս կը
թուլնայ, ներէ (կը նստի)։

Ուստիկան. — Պարոններ, լուսթին.
տէրութեան հրամանն է. մարդ պիտի չշա-
թի տեղէն... Ո՞վ է այստեղ Գարեգինը,
Զհուտ...

Զհուտ. — (Յոռցընելով) Ահա տակ Գա-
րեգինը, իրմէն տներ եմ այդ փողերը, իմ
են, պարոն Ոստիկանապետ... Պարոն Գա-
րեգին, այն թղթադրամները որ դուն ինծի
տուիր առջի օրը՝ դիպուածով գրպանէս փո-
ղոցը ինկեր էին, կորսնցուցեր էի. Սեպուհը
դուր եր, որչափ խնդրեցի չուզեց տալ ինծի,
չէր ուժեր հաւատալ իմա ըլլալուն, ուզեց
տէրութեան ոստիկանատան ձեռքով ստուգուի
իմա ըլլալը՝ որ յետոյ ինծի տան... ուս-
տի հիմա կ'ուզեն որ ձեռքս անցած տեղէն
վկայութիւն ստանան իմա ըլլալուն՝ որ խօս-
քիս հաւատան. ուստի կ'ազաչեմ, պարոն
Գարեգին, ՚ի սէր Աստուծոյ, դուք որ ինծի
տուեր էք այդ փողերը Թարօյի ներկայու-
թեամբ՝ ճշմարիտը վկայեցէք որ ինծի դա-
ձընեն...

Ուստիկան. — Պարոն Գարեգին, այս
թղթադրամները դուք տուած էք այս պա-
րոնին, (ցոյցընելով քրթերն ու Զհուտը)։

Գարեգին. — (Ապշտարեալ զենելով
քրթադրամները), Այո, տէր, ամէն ալ իմ
տուածներս են...

Ուստիկան. — Կարելի չէ՞ արդեօք որ
սխալուիք ասոնք չըլլան, այլ ուրիշ թղթեր
ըլլան տուածներդ։

Գարեգին. — Չէ, պարոն ոստիկանա-
պետ, կարելի չէ որ սխալուիմ. այդ թղթ-
թերն ամէն ալ իմ ձեռքէս անցած են,
մէկիկ մէկիկ ես ինքս հաշուեր տուեր եմ
Զհուտին. քոյս ալ վկայ ունէի տուած ա-
տենս Թարօ ծառաս, որ գնացեր փոխանա-
կազիրս քաշեր էր Բանկէն. այնպէս է,
Թարօ, թէ ոչ. վկայէ հոգւով...

Թարօ. — Աստուած վկայ՝ որ պարոն
Գարեգինի ըսածին մէջ մէկ խօսք սուս չկայ.
այո, ես եմ փոխանակազիրս քաշեր և այդ

փողերը բերեր յանձներ, երեսուն հատ հա-
րիւրոց մանէթներ... որ իմ առջև Գա-
րեգինը Զհուտին տուաւ...

Սեպուհ. — Լսեցի՞ր ուրեմն, պարոն
Ոստիկանապետ, տեսա՞ր որ հնարքս յաջո-
ղեցաւ, ճշմարտութիւնն երևան ելաւ...
փառք արդարութեանդ, Աստուած...

Ուստիկան. — Լսեցէք ուրեմն... Ամէն
պարանջ կեղծուած էր՝ ճշմարտութիւնը զբա-
նելու և յանցաւորը այսպէս վկայեց առջև
խոստովանցընելու համար, որպէս զի այս ան-
մեղն (ցոյցընելով զՍմբատ) ու Մուշեղ ա-
զատին ստակալի վնդէ մը... Գարեգին,
այո, անկը Զհուտ Պապան բռնեցինք դրամա-
փոխի մը քով, երբոր այս թղթադրամները
արծաթ դրամի կ'ուզէր փոխել. ինքն ըսաւ
որ այդ փողերը քեզինց է ստացեր, չհա-
ւատացինք և ուզեցինք հնարքով մը ստու-
գել... Հիմա որ դուն քու բերնովդ խոս-
տովանեցար թէ այս թղթերը դու ինքդ տուեր
ես և թէ զանոնք ստացեր ես Բանկէն ծա-
ռայիդ ձեռքով, իմ պարտքս է միայն յայտ-
նելու քեզի՝ որ այս թղթադրամներն ամէ-
նանիշդ նոյններն են՝ որոնց յատկանիշ թիւերն
Աղօսքի Բանկին պաշտօնական հաշուե-
մատենի մէջ ցուցագրուած են, և յետոյ
զողջուեր են... Եւ ինչպէս դուն վկայեցի՞
զողջողջութիւն եղած էք դուն Գարեգին և քու
Թարօ ծառայ, որովհետեւ այդ փողերը փո-
խանակազրով արուած չեն ձեզի, ինչպէս
կ'ուզէիք ստել. և հետեւաբար Օքսօժեհի-Մոզի
Բարձրագոյն հրամանով դուք երկուքնիդ ալ
այս վայրկենիս բռնուած էք և իմ կալանա-
ւորներս էք... Զինուորք, բռնեցէք Գարե-
գինն ու Թարօն, մնացեալ ամէնքը առ այժմ
ազատ են գնալու... (Խաղակիցք կը շտա-
պեն կ'ելլեն)... Երթանք...

Թարօ. — (Կատաղոտրեան և յուսահա-
տոտրեան շարժումներ կ'ընեն և ձայներ կը
հանեն)։

Գարեգին. — (Յոստահատոտրեան) Հի-
մա բոլորովին կորսուեցայ... ո՛հ, անիծաւ
բախտ՝ խաբեցի՞ր զիս. երազս կատարուեցաւ
բոլորովին հակառակը... Սմբատին համար
փորած փոսիս մէջ ես ինքս ինկայ... ա-
նիծաւ ըլլաս, Թարօ, քու խաբուկներդ

էին... ան, գէթ հայրս ու Սմբատը մե-
ռած ըլլային ու չորախանային... .

Հրանդ. — Հօրդ ու եղբորդ մահուան
փափաքօղ, կենաց դաւաճան, անիծած է ա-
նաթման որդի. հօրդ ու հայրենի անոց անունը
վատահամբաւող՝ նախատանաց որդի... . քնա
կորիք, քնա տը քու խաղդ գրեզ տարաւ
ձգեց՝ բանտերու մէջ... . քնա անիծած... .
ծնողացդ անէ՛ծք միայն ժառանգես... . ան
(կ'իյնայ նոռադեալ Սմբատի ե. Սեպուհի
գրկաց մէջ)։

Որստիկան. — Երթանք, քայեցեք, զի-
նուորք, երկուքն ալ... . երթանք... .

Միհրանիկ. — Հայրիկս ո՛ր կը տա-
նիք... . ան, հայրիկս կ'ուզեմ, հայրիկս
կ'ուզեմ (չալով հտնէն կը վազէ՝ մինչդեռ
վարագոյրը կը գոցոռի)։

ՀԱՆԳԷՍ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

ՏԵՍԻՆ ԱՌԱՋԻՆ

Պարեգին.

(Պարեգին հինգ տարիէ վեր թանտառ-
կուած, շրջադաշտած, հիւանդ՝ մերձ 'ի
մահ... . Շիրաները շարժելով) Ախ... . գէթ
քիչ մը կարենայի քուն ըլլալ... . քանի
օր է որ քունն աչքերէս հեռացեր է... .
աչքերս ալ այս բանտին մթնօթեան մէջ նուա-
ղեր են... . ուրիշ բան չեմ տեսներ, բայց
եթէ այս տխուր որմունքը, ուրիշ բան չեմ
լսեր՝ բայց շղթաներու ձայնը ե բանտապանին
անգութ յիշողքները... . Բայց կ'իմանամ
որ այսօր կամ վաղը պիտի ազատիմ ամէն
ցաւերէ... . մարմինս բոլորովին տկարացեր
է, ուժասպառ՝ զեանն ալ վեր չեմ կարող
կենալ՝ ոտքի վրայ կանգնիլ ու քայլել... .
ան, ո՛ր ես, ինչի՛ կ'ուշանաս, ո՛վ քաղցր
մահ... . հասիլ ազատէ զիս այս դռն կեան-
քէս... . ո՛հ, բաւական չէ՛ որ ան հինգ
տարիներէ 'ի վեր այս բանտիս ե շղթանե-
րուս մէջ կը շարաւորուիմ... . բաւական չէ՛,
ե՛վ Աստուած իմ, Աստուած իմ... . Այս-
շատ ուշ, շատ ուշ ճանչցայ ես քու վրէժխն-

դիր արդարութիւնդ ու քու անաւոր բարկու-
թիւնդ ինծի պէս անօրէն, եղբայրագաւ, հայ-
րագաւ անառակ մեղապարտներու զէմ... .
Ո՛հ, իրաւ է, կը զղջամ հիմա բոլոր սըր-
տով՝ ըրածներու վրայ, բայց շատ ուշ... .
հիմա լաւ կը ճանչնամ այն բարիքները՝ որ
Աստուած ինծի ըրած էր, ե այն ապերախ
տուժիւնն ու այն չարիքը՝ որ ես Աստուծոյ
զէմ գործեցի. բայց թի՛չ օգուտ՝ երբ չեմ
կարող հիմա անոնց փոխարէն լաւութիւն ը-
նել... . Հիմա լաւ կ'իմանամ թէ որպիսի
ազնիւ հայր մ'ունիմ ե ինչպիսի առաքինի
եղբայր մը, որ այս հինգ տարի է՝ օր չի
անցնիր որ չգան զիս յիսկիմարեն՝ այս տխուր
բանտիս մէջ, օր չի լինիր՝ որ իրենց ար-
ցունքները յիսառնուին իմ արտասուացս հետ
ե գետի նման չոռոգեն այս խոնաւ բանտիս
յատակը... . Ո՛հ, Հրանդ, հայր իմ... .
ո՛հ, Սմբատ, ազնիւ Սմբատ, եղբայր իմ... .
ինչո՛ւ այսօր կ'ուշանաք գալու՝ ձեր թշուառ
Պարեգինը միսկիմարելու... . Միհրան, որ-
գեա՛կ իմ, ան, ինչի՛ կ'ուշանաս այսօրուան
ճաշ քերելու մօտս... . ուտելու անօթի չեմ,
այլ գրեզ գրկելու անօթութիւնն է որ զիս
կը տանջէ... . բայց, մ՛հ, այսօր կարծեմ
վերջինը պիտի ըլլայ... . հասեր է ժամը որ
հալած մաշած մարմինս յանձնէ հողին, ե
հողին ելլէ Աստուծոյ անաւոր գաղտաստանին
առջևը... . Ո՛հ, Աստուած իմ, ներէ իմ
անթիւ մեղքերուս, ապաշխարանաց տեղ ըն-
դունէ այս իմ հինգ տարիներու անցուցած
օրերուս չարչարանքն այս բանտիս մէջ, ե
ամէն օրուան հեղեղի պէս թափած զառն
արցունքներս... . ե եթէ իմ արցունքներս
պիղծ են, անարժան են քու զթութեանդ,
ներէ հօրս ու եղբորս արցունքներուն հա-
մար, ներէ անմեղ Միհրանիս արցունքնե-
րուն համար... . (Կոչ լայ հնկեկանօք, ան-
խօս) . . . լաց, լաց, թշուառ Պարեգին. այս
է միայն այն արդիւնքը որ քու անցուցած
տխուր յիշատակի օրերդ պողպատեցին... .
Ախ, Յարօ, Յարօ... . իմ բոլոր թշուառու-
թեանցս պատճառը... . քու չար խօսքերդ ու
խորհուրդներդ եղան՝ փռքիկ հասակեւ զիս
միտքընդունեն, զիս չարութեան, գէշ գոր-
ծելու, անիծած խաղերու ե անպիտան ըն-

կերներու հետ վարժեցնողներն... ան, ա-
նիծումս ըլլատ միտ, Յարօ, վասն զի ա-
ռանց քեզի ես ալ հօրս ու եղբօրս պէս պա-
տուաւոր, երկնային և առաքելի պիտի ըլ-
լայի... ան, Յարօ, Յարօ, Յարօ...

ՏԵՍԻԼ ԵՐԿՐՈՐԻ

Գարեգին և Բաւտայան

Բաւտայան. — Ընդ կեցիր, անպի-
տան. ինչ է դարձեալ շան պէս կ'ոռնաս
ու քունս կը խանգարես... ինչ է դարձեալ
որ Յարօյի անունը կը կանչես... երէկ չըսի՞
քեզի որ Յարօն ալ չկայ... հիմա դժուար
մէջ, կրակներու մէջ կը տանջուի, ուր քիչ
ատենէն քունս ալ պիտի երթաս՝ լաւ ընկե-
րութիւն ընելու... Գարեգին Գարեգին, երբ
պիտի մեռնի՞ որ ես ալ քու ազադակներդ
չլսեմ, ազատիմ և քիչ մը հանգիստ քնա-
նամ...

Գարեգին. — Քանի մը ժամէն, հան-
դիստ կը քնանաս, ո՞վ դարձեալի պահա-
պան... Ահա կը տեսնես որ ալ տեղէն չեմ
կարող շարժիլ, կը տեսնես որ շունչս քա-
ղաւելու մօտ է... գէթ վերջին վայրկեանիս
արի խնայէ վրաս, մէկ բարութիւն մ'ըրէ,
թուցոր. քիչ մը շղկաններ՝ որ ձեռքերուս
վրայ վերքեր բացեր են... մէկ անգամ փութ-
չելու համար բրած փորձս ինծի շատ աւելի
նստաւ... գէթ հանգիմ ու մեռնիմ... և
քու գլխովնդ յիշեմ անդիս աշխարհը...

Բաւտայան. — Էհ, անիրաւ, հի-
մա գլխովն կ'ուռնաս... չեմ յիշեր որ
երբ ես մուրացկան էի և եկայ մօտդ քիչ
մ'ողորմութիւն ուզելու, այն ժամանակ երբ
դուն հարուստ էիր... ողորմեցար ինծի...
երբ ես օրուան հացիս կարօտ էի՝ ինծի գլխ-
ցիւր... չէ, չէ. քեզի նման անգութները
պէտք է որ առանց գլխովեան թողուին,
պէտք է որ վերջին շունչերնիս պինդ շղթա-
ներու մէջ տան՝ որ ուրիշներու օրինակ ըլ-
լան... Թէ որ Սմբատ եղբայրդ ինծի առատ
վարձք չտար՝ որ վրադ գութ ունենամ, հա-
ւատացիր, Գարեգին, որ ես, մինչև հիմա
դարհուրելի տանջանքներ պիտի տայի քեզի,

որ մաքէզ անցած չեն... բայց գնա աղօթք
ըրէ Սմբատին, հօրդ ու որդւոյդ...

Գարեգին. — Ո՛հ, քաղցր անուն-
ներ... ո՛հ, Սմբատ, պաշտելի Սմբատ...
ո՛հ, Հրանդ, քաղցրիկ հայր իմ Հրանդ...
ո՛հ, որդեակ իմ փարեղի Միհրան... մեր էք,
ինչո՞ւ չէք զար այսօր... շատ ուշացաք... ա-
հա կէտօրն անցեր է... բայց, դուրս կը զար-
նեն... Միհրան...

Բաւտայան. — Հա՛, հա՛, Միհրանն
է. կերակուրդ բերած է... լաւ որ դուն բան
չես կարող ուտել... ես պիտի վայելեմ...

Գարեգին. — Միհրան, ան, Միհրան,
Միհրան...

ՏԵՍԻԼ ԵՐԿՐՈՐԻ

Գարեգին, Միհրան, Բաւտայան

Միհրան. — Ահա սիկ եմ, հայր իմ,
ահա սիկ. այսօր ուշացայ զալու՝ որովհետեւ
լաւ լուր մը կ'ուզէի բերել... Հայր իմ,
այսօր ամբողջ Ռոստով քաղաքը ուրախու-
թեան մէջ է. մեր ողորմած Աղբջանդը Եր-
րորդ կայսրը հաճեցաւ իւր այցելութեամբ պա-
տուել մեր քաղաքը... շատ շատ բարիքներ
ըրաւ, շատ աղքատներու հաց ու փող բաժ-
նեց, շատներուն լաւութիւնները շքանշաննե-
րով վարձատրեց և շատ բանտեալներ ազա-
տել առաւ... Հայրս ու եղբայրս և ես ալ,
հայր իմ, քեզի համար կայսեր աղբջանդի
մատուցինք, և յոյս ունիմ որ Աստուած մե-
զի ողորմի՝ ողորմած կայսեր սիրտը շարժե-
լով... Այս եղաւ այսօր ուշանալու պատ-
ճառը... բայց ահա կերակուրդ բերած եմ,
հայր իմ, կե՛ր որ մէկ քիչ զօրանաս. այ-
սօր շատ, շատ տկար ես, ուժէ ինկած եմ...

Գարեգին. — Չէ, կը սխալիս, Միհ-
րան. այսօր ամենէն զօրաւոր և առողջ օրս
է, որովհետեւ ալ ցաւ ու վիշտ պիտի չու-
նենամ...

Միհրան. — Այնպէս է, հայր իմ.
յոյս ունիմ որ այսօր կայսեր գլխովեանդ
քու ազատութեանդ հրամանն ելլէ.

Գարեգին. — Շատ աչ է, Միհրան.

արդէն Աստուծոյ զթուփունն ազատութիւն պիտի տայ ինծի... Կ'իմանամ որ քիչ ժամանակէն Աստուծոյ առջև պիտի ելլեմ... Միհրան, ուրիշ կտակ չունիմ ընելիք, բայց միայն կը յանձնեմ քեզի, որդիս, որ իմ հոգոյս համար աղօթես... տարեք թաղեցէջ զիս մօրս ու Անուշիկիս գերեզմաններուն քով... և յանձնեցէք որ պատարագ մատուցանեն իմ մեղացս քաւութեան համար... և զուն ալ Միհրան...

Միհրան. — (Կոչ լայ հեկեկաճօղ, անխօս):

Գարեգին. — Որդեակ իմ Միհրան, զուն ալ ստէպ ստէպ արի գերեզմանիս վրայ և աղօթէ... փունջ մ'ալ ծաղիկ բեր ու դիր շիրմիս վրայ, և եթէ կաթիլ մ'ալ արտասուաց թափին աչքերէդ՝ իմ դիակս շիրմիս մէջ պիտի կենդանանայ... բայց զուն կուլա՛ւ, Միհրան...

Միհրան. — (Լալագին) Ո՛հ, հայր իմ...

Գարեգին. — Թշուա՛ւ տղայ, պէտք է լայր այն օրը որ ինծի պէս անաթան հայր մ'ունեցար... պէտք էր լայիր այն օրերը՝ որ ես զքեզ երեսի վրայ անխնամ թողած՝ խաղալու և խաղի ընկերներս ու իմ հաճոյքներս զո՛ր ընելու ետևէ էի... պէտք էր լայիր, խեղճ տղայ, այն օրը՝ երբ աչքերս արիւնով մթնած և բարկութենէս ու յուսահատութենէս ինքզինքս կորսնցուցած՝ զքեզ, Միհրանիկ, խաղի զին դրի, հայրս ու եղբայրս սպաննել ուզեցի, անոնց մեռած լինելը փափագեցի և հայրենի անէծքը ժառանգեցի... և իմ գոգութեանս և պարտքերուս պատճառաւ, տանս, ընտանեացս ու անձիս պատիւը խայտառակեցի և ընկայ այս բանտիս մէջ... Դուն, Միհրան, զեռ փորրիկ էիր այն առտեն և խելքդ չէր հասներ... Հիմա որ հինգ տարիներ սահր եանցեր են, հիմա որ մեծացեր և ազնիւ տղայ մ'եղեր ես, հիմա որ խելքդ բացուած է չարն ու բարին լաւ ճանաչելու, հիմա կը յանձնեմ քեզի, որդեակ իմ, որ միշտ կենացդ մէջ յիշես թէ առաքինի մայր մ'ունեցեր ես, առաքինի հօրեղբայր մ'ունեցեր ես, որոնց օրինակին պէտք է հե-

տելիս... բայց, ո՛հ, մի յիշեր որ ունեցեր ես նաև հայր մը՝ որ քեզի նախատինք եղած է, իւր հօր ու մօր նախատինք եղած է, վատահամբաւ եղած է... (քանի մի մտնընկերորդ լաց լսոքանամբ) ... փախիր, Միհրան, խաղէ և խաղացողներէ իբրև թու նաւոր օձերէ, փախիր շողորդորդ և կեղծաւոր ծառաներէ... կը խոստանաս...

Միհրան. — Ա՛խ, հայր իմ, բո խօսքերդ ինծի սրբազան են և միշտ անմոռաց պիտի մնան օրտիս մէջ... արցունքներս վկայ... հայր իմ, սիրտդ մի մաշեցընէր, մէկ քիչ բան կեր որ զօրանաս...

Գարեգին. — Իմ կերակուրս՝ իմ արցունքներս են, անոնցմով կը կշտանամ, ամենէին ակործ չունիմ ուտելու... սիրտս կը նուաղի, աչքերս կը մթնեն... ա՛խ, վերջին անգամ մ'ալ հայրս ու եղբայրս տեսնէի ու զո՛հ մեռնէի...

Միհրան. — (Լալով) Չէ, հայր իմ, զօրացիր, պիտի ապրիս, Աստուած մեր աղօթքին պիտի լսէ, շուտով կայսեր սիրտը պիտի շարժէ... խեղճ պապս ու հօրեղբայրս այս հինգ տարուան մէջ մէկ օր ուրախութիւն չեն տեսած, ամէն օր քու վրագ կը մտածէին, ամէն օր մէկ նոր հնարք 'ի գործ կը դնէին զքեզ ազատելու համար... բան չմնաց որ չընեն... բայց ես յոյս ունիմ որ այսօր Աստուած ձեռնունայն պիտի չղարձրնէ զիրենք ողորմած կայսեր քովէն...

ՏԵՍԻՆ ԶՈՐՐՈՐԻ

Գարեգին, Միհրան, Բանտապետ և Ժողովուրդ (արտաբայ)

Ժողովուրդ. — Կեցցէ՛ Աղեքսանդր, մեր ողորմած կայսրը, կեցցէ՛, կեցցէ՛ կեցցէ՛...

Միհրան. — Ահա կը լսեմ կայսեր առաջնի ու Ժողովուրդեան ազազակը. անշուշտ կայսրը այս կողմերս եկած է... (Ան Բանտապետին) կը լսեն կեցցէներու ձայնը...

Բանտապետ. — Այո՛, կը լսեմ՝ որ դէպ 'ի մեզի կը մօտենան... ո՛հ, ահա զուգը կը զարնեն... նոր բան մը պիտի բլլայ, բանամ...

Միհրան. — Հայր իմ, ո՛հ, զուհ աշ-
քերդ կը գոցես... զօրացիր, հայր իմ...

ՏԵՍԻԼ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Հրանդ, Սմբատ, Գարեգին, Մի-
հրան, Բանտապան, Ժողովուրդ
Երկրորդ Ոստիկան, Զինուորք

Ժողովուրդ. — (Թատեր մեջ) կեցցէ՛
ողորմած կայսրն...

Միհրան. — Ո՛հ, ահա հայրս ու
հօրեղբայրս... հայր իմ... բաց աշքերդ...
տես...

Հրանդ. — Գարեգին, աւետիս, ա-
զատ Գ... .

Սմբատ. — Եղբայր իմ, ազատ ես,
կայսրը շնորհեց...

Միհրան. — Կեցցէ՛ մեր կայսրը...
Աստուած բարեգութ... հայր իմ, բաց աշ-
քերդ...

Սմբատ. — Եղբայր իմ, Գարեգին...
զիս չեմ ճանչեր, նայէ, Սմբատն եմ,
ահա...

Հրանդ. — Գարեգին, Գարեգին...
Գարեգին. — Ո՛հ էք... քնն կ'ուզէք...
հայր իմ... Սմբատ... դժգոհ էք...

Սմբատ. — Այո՛, ես եմ, հայրերնիս
է, Միհրանն է քուդ... տես... (ժա-
ծուկ խեղճ եղբայր, մահուան պաղ քըր-
տինքը ճակտին վրան է...):

Գարեգին. — Ինչո՞ւ եկած են այդ բազ-
մութիւնն, ինչ կ'ուզեն...

Հրանդ. — Գարեգին, եկած են կայսեր
քեզի համար տուած ազատագիրը բերե-
լու... զուհ ազատ ես... զօրացիր...
տուն պիտի երթանք...

Գարեգին. — Ինչո՞ւ ուրեմն շղթաներս
չեն լուծեր...

Ոստիկան. — Հանպարտեցէք մէկ քիչ-
լուծի՛ն... ահա ողորմած կայսեր հրովաբ-
տակն լսեցէք, և Աղէքսանդր Երրորդ, կայսր
Ռուսիոյ, և այլն, և այլն, և այլն... 'ի
շնորհս Ռատտովարնակ պարոն Հրանդի և պա-
րոն Սմբատի և պարոն Միհրանի, թիւ 75
աղերսագրի ստորագրողաց՝ լուսի ներուռն կը
շնորհէ Գարեգին Հրանդովի, որ տաւր տա-

բուան բանտի զատապարտուած էր և հինգ
տարին միայն լրացուցեր է ու...

Աշտիկեցէք բարերար կայսեր կենաց հա-
մար...

Ժողովուրդ. — Կեցցէ՛ մեր բարերար
կայսրը, կեցցէ՛ կեցցէ՛...

Ոստիկան. — (Առ բանտապանն) Լու-
ծէ՛ Գարեգինի շղթաներն և ազատ թող որ
տունը գնայ... (Առ Ժողովուրդն) Երթանք,
ուրիշ ազատեցի՞նք ալ զեռ կան... (Ե-
լանեն):

ՏԵՍԻԼ ՎԵՏԵՐՈՐԴ

Հրանդ, Սմբատ, Գարեգին, Միհրան
Բանտապան

Սմբատ. — Եղբայր իմ... Գարե-
գին... ո՛հ, չի լսեր...

Միհրան. — Հայր իմ (չալագին),
հայր իմ...

Գարեգին. — (Նուաղաձայն) Դու՛ն ես,
Միհրան... ահա ես կը մեռնիմ... օրտոս
խաղաղ է... մայրս կը տեսնեմ... կը
տեսնեմ Անուշիկը... խաղաղ... երջա-
նիկ...

Հրանդ. — Ա՛խ, ի՜նչ օգուտ քու ազա-
տագրէդ, Գարեգին, երբ զքեզ պիտի կոր-
սընցնենք այստեղ բանտի մէջ...

Գարեգին. — Հայր իմ... օրհնէ՛ զիս...
ներէ... անէծքդ ետ առ... զուրցէ,
պատմէ ամէն խաղացողներու... որ... ես...
զղջացեր եմ... բայց շատ ուշ... թող ի-
րենք... շուտ... զղջան... հեռանան,
փախին... անիծած խաղէն... փախ...
չին... ան... հո... զիս... Աստուած...
ան...

Հրանդ. — (չալագին) Հայրենի օրհնու-
թիւնս, որդեակ իմ, տունը եմ քեզ բոլոր
արտով... ան, բաց մէկ մ'ալ աշքերդ...
Գարեգին, Գարեգին... (չաց):

Սմբատ. — Եղբայր իմ, եղբայր իմ...
մեռնը է... (չաց):

Միհրան. — Մեռա՛ւ... ան, հայր իմ,
հայր իմ... (չաց):

Բանտապան. — Մեռա՛ւ և ինչպիսի
մահամբ մեռա... (Իշխան վարպետը):

(Վերջ)